

ÎNSEMĂRI POSTUME

Ludwig Wittgenstein s-a născut în 1889 la Viena și a încetat din viață în anul 1951 la Cambridge. Viața și activitatea lui s-au desfășurat alternativ în spațiul cultural și intelectual central-european și în cel anglo-saxon. Astăzi, Wittgenstein este socotit, alături de Martin Heidegger, unul dintre cei mai reprezentativi gânditori ai secolului XX. Lucrarea sa de tinerețe, *Tractatus Logico-Philosophicus*, folosește instrumentele logicii moderne într-o încercare originală de analiză a limbajului, a gândirii și a raporturilor lor cu realitatea. Distincția celebră pe care o face între *a spune* și *a arăta* exclude orice vorbire cu sens despre frumos, bine sau Dumnezeu. În scrierile mai târzii, dar mai ales în *Cercetări filozofice* (apărută postum), Wittgenstein reușește ceea ce nici un alt filozof nu pare să fi realizat: o ruptură radicală cu vechiul său mod de a vedea lucrurile, simultan cu inaugurarea unui mod cu totul nou de a practica filozofia. Pe lângă *Tractatus*, singura carte de filozofie publicată în timpul vieții, Wittgenstein a lăsat o cantitate enormă de postume, din care face parte și corespondența sa filozofică.

Dintre scrierile lui Wittgenstein au apărut, în traducere, la Humanitas (în afara *Însemnărilor postume*): *Caietul albastru* (1993, reeditări 2005, 2013), *Lecții și convorbiri despre estetică, psihianaliză și credință religioasă* (1993, reeditare 2005), *Tractatus Logico-Philosophicus* (2001, reeditare 2012), *Cercetări filozofice* (2004, reeditare 2013), *Despre certitudine* (2005, reeditare 2013), *Jurnale: 1914–1916* și *Câteva remarci asupra formei logice* (2010).

LUDWIG
WITTGENSTEIN

**ÎNSEMĂRI
POSTUME**

1914–1951

traducere din germană de
MIRCEA FLONTA și
ADRIAN-PAUL ILIESCU

cuvânt înainte de
GEORG HENRIK VON WRIGHT

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Dragoș Dodu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Irina Voicu
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Ludwig Wittgenstein
Vermischte Bemerkungen

edited by Georg Henrik von Wright, in collaboration with Heikki Nyman.
English translation © 1998 by Blackwell Publishing Limited
German edition © 1994 by Suhrkamp Verlag
All rights reserved.

Authorised translation by S.C. Humanitas S.A. from the original German language version. Responsibility for the accuracy of the translation rests solely with S.C. Humanitas S.A. and is not the responsibility of Suhrkamp Verlag or Blackwell Publishing Limited.
No parts of this book may be reproduced in any form without the written permission of the original copyright holder, Blackwell Publishing Limited.

© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
WITTGENSTEIN, LUDWIG

Însemnări postume: 1914–1951 / Ludwig Wittgenstein;

trad. din engleză: Mircea Flonta și Adrian-Paul Iliescu;

pref.: Georg Henrik von Wright – Ed. a 3-a. – București: Humanitas, 2013
ISBN 978-973-50-3938-7

I. Flonta, Mircea (trad.)

II. Iliescu, Adrian-Paul (trad.)

III. Wright, Georg Henrik von (pref.)

821.112.2(436)-84=135.1

821.112.2(436)-96=135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuprins

<i>Nota traducătorilor</i>	7
<i>Cuvânt înainte al editorului englez.</i>	9
<i>Cuvânt înainte la ediția a II-a engleză</i>	13
ÎNSEMĂNĂRI POSTUME.	15

Nota traducătorilor

Dificultățile transpunerii într-o altă limbă a frazelor, la prima vedere simple și clare, din numeroasele manuscrise lăsate de Wittgenstein sunt general recunoscute. În cea mai completă și mai cuprinzătoare biografie a filozofului apărută până astăzi – Ray Monk, *Ludwig Wittgenstein – The Duty of Genius*, Penguin Books, London, 1990 – se relatează că, în 1938, Rush Rhees a întreprins, la recomandarea lui George Moore, o încercare de a traduce în engleză prima parte a unui manuscris al lui Wittgenstein care va apărea după moartea acestuia sub titlul *Philosophische Untersuchungen*. Se știe că Wittgenstein a fost cu totul nemulțumit de ceea ce a produs atunci cu mult efort, dăruire și competență Rhees. Comentând acest incident, Monk observa că germana lui Wittgenstein îl pune în dificultate pe traducător într-un alt fel decât o face germana lui Kant. Limbajul lui Wittgenstein, scrie el, are particularitatea „de a fi în același timp colocvial și minuțios precis“.

Wittgenstein însuși a făcut nu o dată aprecieri semnificative cu privire la felul său de a scrie. Cităm doar două dintre acestea, cuprinse în selecția de față. „Există o mare diferență între efectele unei scrieri ce poate fi citită ușor,

în mod curgător, și a uneia ce poate fi scrisă, dar nu descifrată *ușor*. Gândurile sunt închise în ea ca într-o casetă“ (*infra*, p. 50). Iar în altă parte Wittgenstein spune: „Când gândesc pentru mine, fără să doresc să scriu o carte, eu sar în jurul temei; acesta este singurul fel de gândire natural pentru mine. Este un chin să fiu forțat a gândi în mod liniar“ (*infra*, p. 54).

Mai mult decât alte fragmente din manuscrisele lui Wittgenstein, cele reținute în această selecție sunt gânduri, reflecții sau analogii puse pe hârtie așa cum au trecut prima dată prin mintea autorului. Ne putem aștepta ca ele să fi suferit schimbări semnificative dacă ar fi fost supuse unei prelucrări ulterioare. Unele formulări sunt, așadar, pronunțat eliptice sau chiar enigmatice, ceea ce este de înțeles dacă ținem seama că ele nu au fost scrise pentru a fi citite de alții. Punctuația și chiar ordinea în care sunt puse cuvintele nu sunt totdeauna fără cusur. În strădania lor de a reda clar gândurile lui Wittgenstein în limba română, traducătorii nu au crezut că au dreptul să se îndepărteze prea mult de originalul german, cum a făcut Peter Winch în traducerea engleză. Ne-am ferit de cele mai multe ori să mergem prea departe în această direcție, spre ceea ce am putea califica drept o *interpretare*, o decizie cu privire la tâlcul unora dintre formulările drastic abbreviate sau aluzive ale autorului. În acest fel am lăsat multă libertate de alegere cititorului mai exersat și perspicace.

Notele de subsol al căror autor nu este indicat în traducerea noastră aparțin editorului lucrării originale, Georg Henrik von Wright.

Paginația ediției a II-a engleze (Blackwell Publishing, 1978) a fost redată, între paranteze drepte, pe marginea textului.

Cuvânt înainte al editorului englez

În manuscrisele postume ale lui Wittgenstein intervin adesea însemnări care nu aparțin nemijlocit operelor filozofice, deși ele sunt risipite în textele filozofice. Aceste însemnări sunt în parte autobiografice, în parte privesc natura activității filozofice, în parte tratează subiecte de natură generală ca, de exemplu, probleme ale artei și religiei. Nu este întotdeauna posibil să le desparți net de textul filozofic; în multe cazuri Wittgenstein însuși a indicat însă o asemenea despărțire – prin folosirea parantezelor sau într-un alt fel.

Unele dintre aceste însemnări sunt efemere, altele însă – cele mai multe – sunt de un interes deosebit. Uneori de o frumusețe și profunzime izbitoare. Executorilor moștenirii sale literare¹ le-a fost clar că o parte din aceste însemnări trebuie să fie publicate. G. H. von Wright a fost însărcinat să întreprindă și să alcătuiască o selecție.

Însărcinarea a fost una grea. În momente diferite de timp, am avut diferite reprezentări despre felul în care ar trebui să o scot la capăt. Astfel, mi-am închipuit, la început,

1. Elizabeth Anscombe, Rush Rhees și G. H. von Wright (*n. tr.*).

că am putea grupa observațiile după subiectele tratate, bunăoară „muzică“, „arhitectură“, „Shakespeare“, „aforisme despre înțelepciunea în viață“, „filozofie“ și altele asemănătoare. Uneori observațiile pot fi încadrate fără constrângere, dar în întregul ei o asemenea împărțire a materiei ar părea cu totul artificială. M-am gândit, mai târziu, să preiau în selecție și lucruri deja publicate. Multe din cele mai impresionante „aforisme“ ale lui Wittgenstein pot fi găsite în operele filozofice – în jurnalele din timpul primului război mondial, în *Tractatus* și în *Cercetările filozofice*. Aș dori să spun: înăuntrul acestor contexte, aforismele exercită de fapt cel mai mare efect. Dar tocmai de aceea nu mi s-a părut potrivit să le rup din corelația lor.

Odată mi s-a năzărit chiar să nu fac selecția prea cuprinzătoare, ci să preiau numai cele mai „reușite“ observații. Am fost de părere că un volum mare de material ar putea doar slăbi impresia pe care o produc observațiile reușite. *Acest lucru* este pe deplin corect – dar însărcinarea mea nu a fost cea a unui arbitru al gustului. De asemenea, nu m-am crezut în stare să fac o alegere între formulări repetate ale acelorași sau aproape acelorași gânduri. Înseși repetările mi s-au părut că țin de natura lucrurilor.

Până la urmă m-am decis pentru acel principiu de selecție care mi s-a părut a fi singurul necondiționat corect. Am dat la o parte din colecție însemnările de natură pur „personală“ – adică însemnările în care Wittgenstein relatează despre împrejurările exterioare ale vieții sale, cu privire la starea lui sufletească și la relațiile cu alții, în parte persoane care trăiesc încă. Aceste însemnări erau *ușor* de despărțit de celelalte și interesul pentru ele se situează pe *alt* plan decât cel al acelora tipărite aici. Numai în puține cazuri,

în care aceste două condiții nu apăreau ca îndeplinite, am preluat și asemenea notițe de natură autobiografică.

Observațiile apar aici în ordine cronologică, cu indicarea anului în care își au originea. Trebuie să bată la ochi că aproape jumătate din observații provin din perioada de după încheierea părții întâi a *Cercetărilor filozofice* (1945).

Unui cititor care nu este familiarizat cu împrejurările vieții lui Wittgenstein sau cu lectura lui Wittgenstein, unele observații îi vor apărea, fără o explicație mai susținută, obscure și enigmatice. În multe cazuri, ar fi fost de aceea posibil să dau explicații prin note de subsol cu caracter de comentariu. Cu foarte puține excepții, am renunțat totuși la comentarii. Remarc în treacăt că *toate* notele de subsol aparțin editorului.

Este inevitabil ca o carte cum este aceasta să ajungă în mâinile unor cititori cărora opera filozofică a lui Wittgenstein le va fi altfel necunoscută și le va rămâne necunoscută. Acest lucru nu trebuie să fie în mod necondiționat păgubitor sau fără folos. Convingerea mea este totuși că aceste însemnări nu pot fi înțelese corect și prețuite decât prin raportare la fundalul pe care îl oferă filozofia lui Wittgenstein și, dincolo de aceasta, ele contribuie la înțelegerea acestei filozofii.

Selecția observațiilor din manuscrise a fost făcută în anii 1965–1966. Apoi am întrerupt munca până în 1974. La selecția finală și alcătuirea colecției m-a ajutat dl Heikki Nyman. El a controlat și concordanța exactă a pasajelor din text cu manuscrisele și a înlăturat unele greșeli și goluri ale manuscrisului meu dactilografiat. Îi sunt foarte îndatorat pentru munca lui înfăptuită cu multă grijă și

bun-gust; fără acest ajutor nu m-aş fi hotărât probabil niciodată să pregătesc colecţia pentru tipar. Şi dlui Rush Rhees îi datorez adânci mulţumiri pentru corecturi ale textului pe care l-am produs şi pentru sfaturi valoroase în alcătuirea selecţiei.

Helsinki, ianuarie 1977

Georg Henrik von Wright

Cuvânt înainte la ediția a II-a engleză

Această nouă ediție a *Însemnărilor postume* cuprinde material suplimentar, în mare parte dintr-un caiet de note care provine probabil din anul 1944.

Helsinki, iunie 1978

G. H. v. W.

ÎNSEMĂNĂRI POSTUME
1914–1951

1914

Atunci când îl auzim pe un chinez, suntem înclinați [1] să luăm vorbirea sa drept o bolboroseală nearticulată. Cel ce înțelege chineza va recunoaște în aceasta *limba*. Tot așa, eu adesea nu pot să recunosc *omul* în om.

1929

Felul meu de a filozofa îmi este mie însumi încă nou și mereu nou și de aceea trebuie să mă repet atât de des. Unei alte generații, el îi va fi intrat în sânge, și ea va găsi repetările plicticoase. Pentru mine însă, ele sunt necesare.

Este bine că nu mă las influențat.

O bună comparație împrăștează intelectul.

Este greu să-i descrii un drum unui miop. Deoarece nu-i poți spune: „Privește spre turnul bisericii, acolo, la zece mile de noi, și mergi în această direcție.“

În nici o confesiune religioasă nu s-a păcătuțit atât de mult, prin abuzul de expresii metafizice, ca în matematică.

Privirii omenești îi este proprie puterea de a face lucrurile prețioase; ce-i drept, ele vor deveni astfel și mai scumpe.

Lasă să vorbească doar natura și nu recunoaște decât *un* lucru mai presus decât natura, dar nu ceea ce ar putea gândi ceilalți.

Tragedia constă în aceea că arborele nu se îndoaie, ci se frânge. Tragedia e ceva neevreiesc. Mendelssohn este, probabil, cel mai netragic dintre compozitori.

- [2] În fiecare dimineață trebuie să răzbești din nou prin pietrișul mort pentru a ajunge la sâmburele viu, cald.

Un nou cuvânt este ca o sămânță aruncată în solul discuției.

Cu rucsacul filozofic încărcat pot urca doar încet muntele matematicii.

Mendelssohn nu este un pisc, ci un platou. Englezescul din el.

Nimeni altcineva nu poate gândi pentru mine, tot așa cum nimeni în afară de mine nu-mi poate pune pălăria.

Cel care aude un copil țipând și înțelege ceea ce aude, acela va ști că în el sălășluiesc, abia ațipite, forțe sufletești cumplite, altele decât cele care sunt presupuse în mod obișnuit. Furie adâncă și durere și patima distrugerii.

Mendelssohn este ca un om care e voios numai atunci când totul este și așa voios, sau bun, atunci când toate în jurul său sunt bune, și nu propriu-zis ca un copac, care stă

drept, așa cum stă, orice s-ar întâmpla în jurul lui. Și eu sunt tot așa, și înclin să fiu așa.

Idealul meu este o anumită răceală. Un templu care servește ca ambianță pasiunilor, fără a se amesteca cu ele.

Mă gândesc adesea dacă idealul meu cultural este unul nou, adică din vremea noastră, sau este unul din epoca lui Schumann. Mi se pare cel puțin a fi o continuare a acestui ideal, și anume nu continuarea pe care a căpătat-o de fapt atunci. Așadar, prin excluderea celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Trebuie să spun că lucrurile s-au petrecut așa în mod pur instinctiv, și nu ca rezultat al unei reflecții.

Când ne gândim la viitorul lumii, avem în vedere întotdeauna locul unde va ajunge ea dacă va merge mai departe [3] așa cum o vedem mergând acum, și nu ne gândim că ea nu merge drept, ci pe o curbă și că direcția ei se schimbă mereu.

Cred că lucrurile bune ale austrieilor (Grillparzer, Lenau, Bruckner, Labor) sunt deosebit de greu de înțeles. Ele sunt într-un anumit sens mai *subtile* decât toate celelalte, iar adevărul lor nu înclină niciodată în direcția plauzibilului.

Dacă ceva este bun, este și divin. Oricât de ciudat ar suna, aceasta rezumă toată etica mea.

Numai supranaturalul poate exprima Supranaturalul.

Nu-i poți călăuzi pe oameni către bine; îi poți călăuzi doar spre un anumit loc. Binele stă în afara spațiului faptelor.